ADALÉKOK EGYES REPÜLŐTECHNIKAI BERENDEZÉSEK STOCHASZTIKUS FOLYAMATAINAK SZABÁLYOZÁSÁHOZ ÉS ELŐREJELZÉSÉHEZ

FAZEKAS Ferenc, ÉDER István*

Budapesti Műszaki Egyetem, Közlekedésmérnöki Kar, Matematika Tanszék

I.

Bevezetés

Napjainkban a korszerű számítógépek elterjedésének eredményeként a repülőtechnikai fedélzeti berendezések nagyfokú automatizálása megy végbe, mely megteremti a reális lehetőségeit az objektív ellenőrző és prognosztizálási feladatokat is ellátó berendezések létrehozásának.

A műszaki prognosztika az üzemeltetett berendezéseknek az üzemeltetés elkövetkezendő időszakára várható állapotának előrejelzése, az üzemeltetés korábbi időszakainak statisztikai és a műszaki állapot ellenőrzési eredményeinek alapján. A meghibásodások prognosztizálásának gyakorlati jelentősége abban van, hogy lehetővé teszi a javítási profilaktikus munkák időbeni optimális végrehajtását és azon berendezések időben történő cseréjét, melyek meghibásodása várható a prognosztikai adatok alapján.

A prognosztizálási feladat megoldása matematikai alapokon nyugszik.**

A fedélzeti berendezések műszaki állapota prognosztizálásának vizsgálata

A repülőtechnikai berendezések közül csak néhány jellemezhető egy vagy két egymástól független paraméterrel, a berendezések túlnyomó többségének műszaki állapotát egymástól függő több paraméterrel lehet csak meghatározni.

E témában végzett kutatásaim és a szakirodalomban publikált adatok azt bizonyítják, hogy e paraméterek változása az üzembentartás folyamán lassan és ugrásszerűen változó összetevőket tartalmaz, melyek a kopás és öregedés, valamint az elhasználódás következtében változnak az időben és a berendezések tulajdonságainak visszafordíthatatlan változását idézik elő. A paraméterek vándorlása nemstacionáris stochasztikus folyamat, mely jellemzője a nagy korrelációs idő, ami egyik vagy másik elem, vagy magának az egész berendezésnek az üzemidejét is túllépheti. E problémák miatt, a berendezések túlnyomó több-

* Honvédelmi Minisztérium

** L. erről bővebben [1, 16, 17] munkáinkat.

ségének műszaki állapota, több egymástól függő paraméterrel jellemezhető, továbbá mérési hibákkal zajokkal is számolnunk kell.

Ilyen esetekben — irodalmi adatokra hivatkozva [2, 9] — a prognosztizálási feladat megoldása szempontjából a paramétereket célszerű a következő értékekkel jellemezni: ξ_{io} kezdeti érték, ξ_{i1} változási sebesség, $2\xi_{i2}$ változás gyorsulása, stb., melyet az alábbi polinommal írhatunk le:

$$\xi_i(t) = \sum_{k=0}^{K} \xi_{ik}\varphi_k(t) = \sum_{k=0}^{K} \xi_{ik}t^k . \tag{1}$$

$$(\xi_i(0) = \xi_{io}; \ \dot{\xi}_i(0) = \xi_{i1}; \ \ddot{\xi}_i(0) = 2\,\xi_{i2}, \text{stb.})$$

A mérési gyakorlatban és szakirodalom szerint, elegendő a $K = 2$ esetre szorítkozni (másodfokú polinomra).

A harmadfokú tag elemzése, értékelése azt mutatja, hogy az elhanyagolható. Például, reszisztorok, kondenzátorok, tranzisztorok esetében azt találták, hogy:

$$10^{-3}\xi_{i2}t^2 \leq \xi_{i3}t^3 \leq 10^{-2}\xi_{i2}t^2, \tag{2}$$

ami már indokolttá teszi a harmadfokú tag elhanyagolhatóságát.

Az előrejelzés matematikai modellje

A ξ paraméter és a t üzemidő valóságos összefüggését a következő hű matematikai modellel írjuk le:

$$\xi(t) = \xi_0 + \xi_1 t + \xi_2 t^2. \tag{3}$$

Kis időintervallumra történő prognosztizálásra vonatkozóan pedig:

$$\xi(t) = \xi_0 + \xi_1 t. \tag{4}$$

A $\xi(t)$ stochasztikus folyamat teljes leírásához természetesen hozzátartozik ξ_i együtthatóinak valószínűségi eloszlása is. A paraméterek ugrásszerű változását törések, rövidzárlatok, szakadások idézik elő, melyek az esetek többségében a berendezések üzemképtelenné válásához vezetnek, és leírásuk csak a stochasztikus folyamatok törvényszerűségével lehetséges.

E folyamatok napjainkban még kellően nem tanulmányozottak, ezért a prognosztizálási feladat megoldásában teljesen és pontosan tükrözni azokat nem lehet. Ezért erre a speciális esetre a prognosztizálási feladat megoldásában a $\xi(t)$ folyamatot valamely ismert elméleti valószínűségi eloszlásúnak (pl. a t üzemidő $n = 0$ hibával exponenciális, n hibával *Poisson*-eloszlásúnak) tételezzük fel. Pl.: „ugrásmentes" t idő, $\exp(-\lambda t)$ valószínűségű $(\xi_0 + \xi_1 t + \xi_2 t^2)$ értékkel és $[1-\exp(-\lambda t)]$ valószínűségű ugrásos t idő után, az alábbi értékkel:

$$\xi(t) = \exp(-\lambda t)(\xi_0 + \xi_1 t + \xi_2 t^2) + [1 + \exp(-\lambda t)]A,$$

ahol, A — a paraméter mért értéke az ugrás után.

A paraméter megfigyelt (mért) értékei: $\zeta(t)$ és valóságos (itt kvadratikus polinommal hűen modellezett) értékei $\xi(t)$ eltérést (mérési és modellezési hibát) mutatnak: $\nu(t)$, azaz

$$\zeta(t) = \xi(t) + \nu(t), \tag{5}$$

amit kimenő, vagy megfigyelési egyenletnek is neveznek, vagy a fentebbi (kvadratikus) $\xi(t)$-vel konkretizált és a $t_i \in T$, $i \in \{1, 2, \ldots, n\} = N$ időpontsorú képzett alakja:

$$\zeta(t) = \xi_0 + \xi_1 t + \xi_2 t^2 + \nu(t). \tag{6}$$

Feltételezzük, hogy a különböző t_i időponti $\nu(t_i) = \nu_i$ véletlen mérési hibák $m = 0$ közös értékű és közös $\nu_N = D_N^2$ varianciájú (szórásnégyzetű) normális eloszlást mutatnak:

$$f_N(i) = \frac{1}{D_N\sqrt{2\pi}} \exp\left(-\frac{\nu_i^2}{2D_N^2}\right) \qquad (\forall i \in N) \tag{7}$$

A $\xi(t)$ előrejelzési középértékét a posteriori várható középértéke határozza meg (a ξ_i együtthatók m_i^* a posteriori várható értékei lineáris kombinációjaként):

$$m^*(t + \tau) = m_0^* + m_1^*(t + \tau) + m_2^*(t + \tau)^2 \tag{8}$$

[*: optimális a minimális hibanégyzet szempontjából].

A $\xi(t)$ előrejelzés pontosságát pedig az a posteriori variancia:

$$D^{*2}(t + \tau) = D_0^{*2} + D_1^{*2}(t + \tau)^2 + D_2^{*2}(t + \tau)^4 +$$
$$+ 2\,K_{12}^*(t + \tau) + 2\,K_{13}^*(t + \tau)^2 + 2K_{24}^*(t + \tau)^3,$$

ahol, $\nu_i^* = D_i^{*2}$ — a ξ_i együtthatók a posteriori varianciája, K_{ij}^* pedig kovarianciái $\forall\ i, j, \in N$.

Látható, hogy $\xi(t)$ paraméterek előrejelzéséhez a ξ_i együtthatók mért adatokból kiinduló kiszámítási algoritmusára van szükség, ami a feladat további vizsgálatát teszi szükségessé.

II.

Stochasztikus feladatok

Amint cikkünk I. részében kiemeltük, napjaink aerotechnikája számos önműködő mérő és ellenőrző rendszert alkalmaz, azok adatait számítógépi úton dolgozza fel, majd arra támaszkodva szabályozza a különféle fedélzeti berendezések többnyire stochasztikus paramétereinek jelenlegi értékét, vagy előrejelzi azoknak a jövőben várható alakulását stb. Mindez a stochasztikus rendszerek és folyamatok változatos matematikai feladatait és módszereit veti fel, ill. veszi igénybe. Azokból itt csak egy kis ízelítőt adhatunk, mégpedig e célra a stochasztikus függvény mintamatrixának speciális előállítási, valamint előrejelzési algoritmusát ragadva ki a szerző újabb vizsgálataiból [16, 17].

Ortogonáló—Trianguláló Algoritmus (OTA)

1. Rendeltetése az adott $\xi(t)$ stochasztikus folyamat $X = {}_1\{x_i(t)\}_n$ ténygörbéiből a $\underset{\cdot}{T} = {}_1\{t_j\}_m$ időpont-sorozaton ($n \geqq m$-nél) vett

$$\underset{(nxm)}{\tilde{\mathbf{X}}_0}(\underset{\cdot}{T}) \equiv [\tilde{x}_i(t_j)] \equiv [\underset{(n)}{\tilde{\boldsymbol{x}}(t_j)}] \equiv [\underset{(m)}{\tilde{\boldsymbol{x}}^i(\underset{\cdot}{T})}]; \tag{0a}$$

mintamatrixnak, pontosabban (az $e^* = [1. 1. \dots, 1]_n$, $e^*e = n$ felhasználása útján) az

$$\tilde{\boldsymbol{m}}^*(\underset{\cdot}{T}) \equiv [\tilde{m}(t_j)] = \frac{1}{n}\left[\sum_{i=1}^{n} 1.\tilde{\ }_i(t_j)\right] \equiv \frac{1}{n} e^*\tilde{\mathbf{X}}_0(\underset{\cdot}{T}); \tag{0b}$$

empirikus középvektorral belőle képzett

$$\mathbf{X}_0(\underset{\cdot}{T}) \equiv [x_i(t_j)] \equiv [\boldsymbol{x}(t_j)] = [\tilde{\boldsymbol{x}}(t_j) - \tilde{m}(t_j)e] \equiv [\tilde{x}_i(t_j) - \tilde{m}(t_j)] \equiv$$
$$\equiv \tilde{\mathbf{X}}_0(\underset{\cdot}{T}) - e\,\tilde{\boldsymbol{m}}^*(\underset{\cdot}{T}) \tag{0c}$$

eltérési mintamatrixnak, mint rajtmatrixnak (OTA_0) *lineáris transzformációja* (a $\underset{\cdot}{T}$-*on* pontosan):

$$\underline{\mathbf{X}_0(\underset{\cdot}{T})} = \sum_{i=1}^{n} e_i \boldsymbol{x}^i(\underset{\cdot}{T}) = \sum_{j=1}^{m} \boldsymbol{x}_j \boldsymbol{y}^j(\underset{\cdot}{T}) \equiv \underline{\underset{(nxm)}{\mathbf{X}}\ \underset{(nxm)}{\mathbf{Y}}}\ (\underset{\cdot}{T}) = ? \tag{1a}$$

mégpedig az alábbi *különleges sajátságok* elvárásával:

$$\alpha)\ y_j(t_h) = 0 \text{ for } \forall t_h < t_j, \text{ so } \mathbf{Y}(\underset{\cdot}{T}) \equiv \mathbf{Y}_{\urcorner}(\underset{\cdot}{T}) \text{ (felső háromszög)},$$
$$(\nu = n - 1)$$

$$\beta)\ \mathbf{C} \equiv \frac{1}{\nu}\mathbf{X}^*\mathbf{X} \equiv \frac{1}{\nu}[\boldsymbol{x}_i^*\boldsymbol{x}_j] = \frac{1}{\nu}\langle \boldsymbol{x}_j^*\boldsymbol{x}_j\rangle \equiv \mathbf{V}, \text{ so } \mathbf{X} \equiv \mathbf{X}_{\perp} \text{ (ortogonalitás)}. \tag{1b,c}$$

E problémát — egyes szerzők [11, 9] erősen eltérő jellegű vizsgálatai alapján — elsőnek fogalmaztuk és oldottuk meg matrixfeladatként, ill. matrixalgoritmussal.

2. Most pedig *szerkesszük meg* a kívánt sajátságú (vagyis éppen az 5. cikkben ígért) OTA *matrixalgoritmust*, mely tehát (m lépésben) a rajtmatrix (1a—c) lineáris transzformáltját szolgáltatja! Lássuk az $\mathrm{OTA} = \widehat{\mathrm{OTA}_m}$ algoritmus egymást követő OTAj *lépéseit*, felhasználva itt az [11] egyes skalár részeredményeit.

$$\underline{\mathrm{OTA}_1|}\quad x(t_1) = x_1 \subset \mathbf{X},\ m(t_1) = m_1 = \mathbf{0},\ V(t_1) = V_1 \equiv D_1^2 = x_1^* x_1/\nu;$$

$$\gamma^1(T) \equiv x_1^* \mathbf{X}_0(T)/D_1^2\nu \equiv x_1^* \mathbf{X}_0(T) = [1, y_1(t_2), \ldots, y_1(t_m)] \equiv y^1(T) \subset \mathbf{Y}_\triangleleft(T); \quad (2a)$$

$$\underset{\sim}{\mathbf{X}_1(T)} \equiv [x^{(1)}(t_j)] = \underset{\sim}{\mathbf{X}_0(T - x_1 y^1(T)} \equiv [0, x(t_2) - x_1 y_1(t_2), \ldots, x(t_m) - x_1 y_1(t_m)].$$

$$\underline{\mathrm{OTA}_2|}\quad x^{(1)}(t_2) \equiv x(t_2) - x_1 y_1(t_2) = x_2 \subset \mathbf{X},\ m_2 = \mathbf{0}.$$

$$V(t_2) - V_1 y_1^2(t_2) = V_2 \equiv D_2^2 = x_2^* x_2/\nu;$$

$$c_{12} \equiv x_1^* x_2/\nu = 0, \text{ so } x_1 \perp x_2;\ x_2^* \mathbf{X}_1(T) = [0, 1, y_2(t_3), \ldots y_2(t_m)] \equiv y^2(T) \subset \mathbf{Y}_\triangleleft(T); \quad (2b)$$

$$\underset{\sim}{\mathbf{X}_2(T)} \equiv [x^{(2)}(t_j)] = \underset{\sim}{\mathbf{X}_1(T) - x_2 y^2(T)} \equiv$$

$$\equiv [0,\ 0,\ x^{(1)}(t_3) - x_2 y_2(t_3), \ldots, x^{(1)}(t_m) - x_2 y_2(t_m)].$$

$$\underline{\mathrm{OTA}_m|}\quad x^{(m-1)}(t_m) = x_m \subset \mathbf{X}, m_m = \mathbf{0},\ V_m \equiv D_m^2 = x_m^* x_m/\nu =$$

$$= V(t_m) - \sum_{j=1}^{m-1} V_j y_j^2(t_m);\ c_{jm} \equiv x_j^* x_m/\nu = 0, \quad \text{so} \quad \forall x_j \perp x_m (j < m);$$

$$\mathring{x}_m^* \mathring{\mathbf{X}}_{m-1}(T) = e^m \equiv y^m(T) \subset \mathbf{Y}_\triangleleft(T);\ \underset{\sim}{\mathbf{X}_m(T)} \equiv [x^{(m)}(t_j)] = \underset{\sim}{\mathbf{X}_{m-1}(T) - x_m y^m(T)} \equiv$$

$$\equiv [\mathbf{0},\ \mathbf{0}, \ldots \mathbf{0}] \equiv \underset{\sim}{\mathbf{0}}. \quad (2c)$$

3. Ezeket az OTA$_j$ *lépésformulákat* ($j = 1, 2, \ldots, m$) utólag egyetlen $\widehat{\mathrm{OTA}_m}$ *ugrásformulába* lehet egyesíteni, nevezetesen

$$[\mathbf{X}_m(T) \equiv]\ \mathbf{X}_0(T) - x_1 y^1(T) - x_2 y^2(T) - \ldots - x_m y^m(T) = \mathbf{0}, \quad (3a)$$

mely — lépésegyesítő ugrásként — már az $\mathbf{X}_0(T)$ kívánt *lineáris transzformáltját* eredményezi:

$$\underset{\sim}{\mathbf{X}_0(T)} = \sum_{j=1}^{m} x_j y^j(T) \equiv [x_j][y^j(T)] \equiv \underset{\sim}{\mathbf{X}_\perp \mathbf{Y}_\triangleleft(T)}, \quad (3b)$$

éppen az $\mathbf{X}_\perp$ (statisztikai) bázis *ortogonalitásával*, az $\mathbf{Y}_\triangleleft(T)$ koordináta-matrix-függvény (felső) *triangularitásával* (sőt $\forall y_j(t_j) = 1$ normalitásával). Az eredménynek szemléletes interpretáció adható, stochasztikus függvénytani és folyamattani értelemben egyaránt [16].

A fentebbiekkel összhangban, az $\widehat{\mathrm{OTA}_m}$ algoritmus végrehajtása a tőlünk származó [16] alábbi *rekurzív lépésformula* (OTA$_j$) ismételt alkalmazásával eszközölhető (több alakban), közben lépésindexének egymás után 1, 2, ..., m értéket adva:

$$\underset{\sim\sim\sim}{\mathbf{X}_j(T) = \mathbf{X}_{j-1}(T) - \boldsymbol{x}_j \boldsymbol{y}^j(T) \equiv \mathbf{X}_{j-1}(T) - \boldsymbol{x}_j \cdot \boldsymbol{x}_j^* \mathbf{X}_{j-1}(T) / \boldsymbol{x}_j^* \boldsymbol{x}_j \nu} \equiv$$

$$\equiv \left(\mathbf{E} - \frac{x_j x_j^*}{\nu\, x_j^* x_j}\right) \mathbf{X}_{j-1}(T) \qquad (j = 1, 2, \ldots, m;$$

$$\boldsymbol{x}_j \equiv \boldsymbol{x}^{(j-1)}(t_j) \subset \mathbf{X}_{j-1}(T); \quad \nu D_j^2 = \boldsymbol{x}_j^* \boldsymbol{x}_j > 0).$$

A gyakorlati számításban, az $\mathbf{X}_j(T)$ lépésmatrixokból rendre *elhagyható* egy-egy újabb *0 zérusvektor* s így kialakítható az $\widehat{\mathrm{OTA}_m}$ algoritmus ún. *oszlop-fogyatkozó* alakja. — Több további részlet és számpélda található a szerző [16] munkájában.

Előrejelző Algoritmus (EA)

1. Az $\mathbf{X}_0(T)$ mintamatrixnak a (4) szerinti $\widehat{\mathrm{OTA}_m}$ algoritmus útján nyert (3b) *lineáris transzformáltja* — a ($\varrho = m - \mu > 0$ jelöléssel) könnyen felírható

$$\underset{(n\times m)}{\mathbf{X}_0(T)} = \underset{(n\times m)}{\mathbf{X}_{\perp}}\, \underset{(m\times m)}{\mathbf{Y}_{\urcorner}(T)} \equiv \underset{(n\times\mu)}{\mathbf{X}_I}\, \underset{(\mu\times m)}{\mathbf{Y}^I(T)} + \underset{(n\times\varrho)}{\mathbf{X}_{II}}\, \underset{(\varrho\times m)}{\mathbf{Y}^{II}(T_{II})} \tag{5}$$

$$(T = T_I \cup T_{II} = \{t_1, \ldots, t_\mu\} \cup \{t_{\mu+1}, \ldots, t_m\})$$

részletesebb alakjában — előnyösen alkalmazható az

$$\underset{(n\times m)}{\widehat{\mathbf{X}}_0(T)} = \underset{(n)}{e}\, \underset{(\mu)}{\widetilde{\boldsymbol{x}}^*(T_I)}\, \underset{(\mu\times\mu)}{\mathbf{A}} \cdot [\underset{(\mu\times\mu)}{\mathbf{Y}_{\urcorner}^I(T_I)}, \underset{(\mu\times\varrho)}{\mathbf{Y}^I(T_{II})}] + \mathbf{X}_{II}\mathbf{Y}^{II}(T_{II}), \tag{6a}$$

$$\mathbf{A} = ?, \quad |\mathbf{Y}_{\urcorner}^I(T_I)| = 1$$

lineáris extrapolált matrix előállítására; az elegáns matrixfeladat és megoldása kialakításánál figyelembe vettük egyes szerzők [9, 13] elég bonyodalmas skalár vizsgálatait. Az ismeretlen $\mathbf{A}$ *együttható matrix* egy kiválasztott $\boldsymbol{x}^*(T)$ realizáció $\boldsymbol{x}^*(T_I)$ eleje mint előírt *kezdeti trendvektor* alapján határozható meg:

$$\underset{(\mu)}{\widehat{\boldsymbol{m}}^*(T_I)} \equiv \frac{1}{n} e^* \mathbf{X}_0(T_I) \equiv 1 \cdot \widehat{\boldsymbol{x}}^*(T_I)\, \mathbf{A}\, \mathbf{Y}_{\urcorner}^I(T_I) = \widetilde{\boldsymbol{x}}^*(T_I),$$

$$\mathbf{A} = \overset{-1}{\mathbf{Y}_{\urcorner}^I}(T_I). \tag{6b}$$

Az $\mathbf{Y}_{\urcorner}^I(T_I)$ felső háromszög-matrix *invertálására* megszerkesztettük sokoldalú *Dinamikus Transzformációs Algoritmusunk* (DTA) [14] egy speciális (egyszerűsített, fogyatkozó) változatát [17].

2. Az $\mathbf{A}$ matrix (6b) szerinti értékének birtokában megadhatjuk az *Előrejelző Algoritmus* (*EA*) v é g f o r m u l á i t , nevezetesen a) a (3b) *lineáris extrapolált matrixát* [most már — a (6a)-ból a (6b) behelyettesítésével nyert —

végleges alakban], e *matrixnak* (a $\underset{\cdot}{T}_{II}$ utóidőre vonatkozó, tehát) ***előrejelző részét***, végül c) a *trendvektornak* (szintén $\underset{\cdot}{T}_{II}$ vonatkozású) ***előrejelző részét:***

$$\underset{(nxm)}{\widehat{\mathbf{X}}_0(\underset{\cdot}{T})} = e\widetilde{x}^*(\underset{\cdot}{T}_I)\mathbf{Y}_{\triangleleft}^{\overset{-1}{I}}(\underset{\cdot}{T}_I)\underset{(\mu x m)}{\mathbf{Y}^I(\underset{\cdot}{T})} + \mathbf{X}_{II}\mathbf{Y}^{II}(\underset{\cdot}{T}_{II}) \tag{7a}$$

$$\widehat{\mathbf{X}}_0(\underset{\cdot}{T}_{II}) = e\widetilde{x}^*(\underset{\cdot}{T}_I)\mathbf{Y}_{\triangleleft}^{\overset{-1}{I}}(\underset{\cdot}{T}_I)\underset{(\mu x \varrho)}{\mathbf{Y}^I(\underset{\cdot}{T}_{II})} + \mathbf{X}_{II}\underset{(\varrho\varrho\varrho)}{\mathbf{Y}_{\triangleleft}^{II}(\underset{\cdot}{T}_{II})} \neq \mathbf{X}_0(\underset{\cdot}{T}_{II}), \tag{7b}$$

$$\underset{(\varrho)}{\widehat{m}^*(\underset{\cdot}{T}_{II})} = \frac{1}{n} e^*\widehat{\mathbf{X}}_0(\underset{\cdot}{T}_{II}) \equiv 1 \cdot \widetilde{x}^*(\underset{\cdot}{T}_I)\mathbf{Y}_{\triangleleft}^{\overset{-1}{I}}(\underset{\cdot}{T}_I)\mathbf{Y}^I(\underset{\cdot}{T}_{II}) + 0^* \neq \underset{(\varrho)}{\widetilde{x}^*(\underset{\cdot}{T}_{II})}, \tag{7c}$$

ahol a $\neq$ oldalak *eltérése* az előrejelzés *pontosságát* jellemzi. Algoritmusunk és végformuláink *egyszerűsége* — az irodalomban található körülményeskedések helyett — valóban szembetűnő. Ugyanezt a [17] munkában közölt numerikusgépi számpéldánk is alátámasztja.

3. Végül említést érdemel, hogy a [17—18] munkákban összefoglaltuk néhány, korábban közölt s *az itteniekkel érintkező matrixalgoritmusunkat.* Ezek a következők: Trianguláló Determináns-Algoritmus (TDA), Ortogonáló Matrix-Algoritmus (OMA), Háromszögmatrixot Invertáló Algoritmus (HIA). Mind ezek, mind pedig a segítségükkel kifejlesztett fentiek (OTA, EA) újabban — előnyös tapasztalatokkal — az *aerotechnikai kutatásban is alkalmazásra kerülnek*, mint ezt — e rövid cikken túlmenőleg — szerzőpárosunk hosszabb lélegzetű cikksorozata is [2, 17, 18] szemlélteti.

Irodalom

1. Éder, I.: Die Richtprinzipien der Vorhersage der Parameter der Bordsysteme. — BAM/82, Univ. Polytechn. Budapest.
2. Evlanov, L.: Kontroll dinamicseszkih szisztem. — Nauka, Moszkva, 1979.
3. Fazekas, F.: Systems et processus alèatoires traites par l'analyse stochastiqe. — Cours de note à l'Univ. Paris, 1976, 78, BAM8—9/76, 78, Univ. Polytechn., Budapest.
4. Fazekas, F.: Examinations des processus de Markov par l'analyse matricielle etc. — En hongrois, KAMM-Bulletins 75, Univ. Polytechn. Budapest.
5. Fazekas, F.: Die Analyse und Prognose der stochastischen Parameter der flugzeugtechnischen Bordsysteme, — Bulletins for Applied Mathematics, Univ. Polytechn. Budapest, 1982.
6. Fazekas, F.: Matrix analysis on processes of stochastic control systems. — ZAMM 57 321 (1977)
7. Kaszatkin, A.: Racionalnij vibor haraktyerisztik apparaturi kontrolja. — Energija, Moszkva, 1972.
8. Klingman, E.: Microprocessor system design. — Prentice Hall INC. Englewood Cliffs., New Jersey, 1979.
9. Kudrickij, V.: Avtomatizacija kontrolja REA. — Szov. rydio, Moszkva, 1977.
10. Peták, Gy.: A repülőtechnika üzembentartása. — MN REF., Budapest, 1980.
11. Pugacsov, V.: Tyeorija szlucsajnih funkcij. — Fizmatiizd., Moszkva, 1962.
12. Redkozubov, S.: Sztatiszticseszkije metodi prognozirovanyija v ASZU. — Energoizdat, Moszkva, 1981.
13. Kolmogorov, A. N.: Inter- and extrapolation of stationary random sequences (in Russian), Izd. AN. SSSR, Ser. Math 5 (1941) No. 1.

14. Fazekas, F.: Recent matrix algorithmic methods (MAM) in linear and nonlinear algebras (with comparisons). — Bull. f. Appl. Math. *24—27* 1 (1978).
15. Fazekas F.: Contributions to matrix analysis for controls and prognostics of stochastic systems. — Budapest, GAMM-Tagung Apr. 1982; in press at BAM.
16. Fazekas, F.: Independing/Orthogonalizing-Triangularizing Algorithm (I/OTA) for a random sample vector/matrix function (Part I/M). — PAMM's 3th Border Meeting, Košice (VŠT) — Miskolc (NME), Jan. 1982. Part II of Lectures (BAM 126/82, XXIV. p. 43—68).
17. Fazekas, F.: Forecasting Algorithm (FA) for an orthogonal-triangularly transformed sample matrix function and related matrix algorithms (Part II/M). — PAMM's 4th Border Meeting, Sept. 1982, Budva—Dubrovnik, Lectures (BAM 144/82, XXV, p. 111—128).
18. Fazekas, F.: Polynomial transform and Bayesian forecasting of the sample matrix/vector function (Part III/M). — PAMM's XXVth Country Meeting, B.füred, Oct. 1982; prep. for BAM.
19. Fazekas, F.: Matrix analysis of determined & random function systems and integral equations in the Hilbert spaces. — PAMM's Coll. f. Funct. Anal. & appl. (CFA), B.füred, Oct. 1982, in prep. for BAM.

Dr. Fazekas Ferenc egy. docens
Éder István mérnökőrnagy